

מקורות בדיני חומרא דפיקוח נפש ופיקוח נפש של ציבור¹

• האיסור לעמוד במקום סכנה

1. תלמוד בבלי מסכת שבת דף לב עמוד א

רבי ינאי לטעמיה דאמר לעולם אל יעמוד אדם במקום סכנה לומר שעושין לו נס שמא אין עושין לו נס ואם עושין לו נס מנכין לו מזכיותיו אמר רבי חנין מאי קראה קטנתי מכל החסדים ומכל האמת רבי זירא ביומא דשותא לא נפיק לביני דיקלא

2. תלמוד בבלי מסכת תענית דף כ עמוד ב

וכן עיר שיש בה דבר או מפולת כו' תנו רבנן מפולת שאמרו בריאות ולא רעועות שאינן ראויות ליפול ולא הראויות ליפול הי ניהו בריאות הי ניהו שאינן ראויות ליפול הי ניהו רעועות הי ניהו ראויות ליפול לא צריכא דנפלו מחמת גובהיהו אי נמי דקיימן אגודא דנהרא כי ההיא אשיתא רעועה דהואי בנהרדעא דלא הוה חליף רב ושמואל תותה אף על גב דקיימא באתרה תליסר שנין יומא חד איקלע רב אדא בר אהבה להתם אמר ליה שמואל לרב ניתי מר נקיף אמר ליה לא צריכנא האידנא דאיכא רב אדא בר אהבה בהדן דנפיש זכותיה ולא מסתפינא רב הונא הוה ליה ההוא חמרא בההוא ביתא רעיעא ובעי לפנייה עייליה לרב אדא בר אהבה להתם משכיה בשמעתא עד דפנייה בתר דנפק נפל ביתא ארגיש רב אדא בר אהבה איקפד סבר לה כי הא דאמר רבי ינאי לעולם אל יעמוד אדם במקום סכנה ויאמר עושין לי נס שמא אין עושין לו נס ואם תימצא לומר עושין לו נס מנכין לו מזכיותיו אמר רב חנן מאי קראה דכתיב קטנתי מכל החסדים ומכל האמת

3. רי"ף מסכת שבת דף יג עמוד א

אמר רבי יוחנן לעולם אל ילך אדם במקום סכנה ויאמר שעושין לו נס שמא אין עושין לו נס ואם עושין לו נס מנכין לו מזכיותיו וא"ר יוחנן מאי קראה קטנתי מכל החסדים :

4. בית הבחירה למאירי מסכת שבת דף לב עמוד א

לעולם יהא אדם נזהר שלא למסור עצמו לסכנות ואל יסמוך על הנס שאינו יודע להיכן המאזנים מכריעות כלל גדול אמרו השטן מקטרג בשעת הסכנה לעולם יהא אדם מתמיד בתשובה ויתודה היום שמא ימות למחר ואל יטעהו בריאות ושלוה שכמה שערים פתוחים ליכנס בהם ענשו של הקדוש ברוך הוא וכ"ש שצריך לו להתעורר בימי החולי והצרות דרך הערה אמרו מי שחלה אומרין לו התודה אדם יוצא לשוק יהא דומה בעיניו כמי שנמסר לסרדיוט חש בראשו יהא דומה לו כמי שנתנוחו בקולר עלה למטה ונפל למשכב יהא דומה בעיניו כמי שעלה לגרדום ר"ל מקום ששם דנין דיני נפשות שכל העולה לגרדום לידון אם יש לו פרקליטין גדולים ניצול ואם לאו אינו ניצול ואלו הן פרקליטין של אדם תשובה ומע"ט

5. רמב"ם הלכות רוצח ושמירת הנפש פרק יב הלכה ו

וכן אסור לאדם לעבור תחת קיר נטוי או על גשר רעוע או להכנס לחורבה, וכן כל כיוצא באלו משאר הסכנות אסור לעמוד במקומן.

6. שולחן ערוך יורה דעה הלכות מאכלי עובדי כוכבים סימן קטז סעיף ה (בהג"ה הרמ"א)

¹ חלק מהמקורות קיבלתי מידידי הגר"ר קרויזר שליט"א.

הגה: וכן יזהר מכל דברים המביאים לידי סכנה, כי סכנתא חמירא מאיסורא ויש לחוש יותר לספק סכנה מלספק איסור, ולכן אסור לילך בכל מקום סכנה כמו תחת קיר נטוי או יחידי בלילה, וכן אסור לשתות מים מן הנהרות בלילה או להניח פיו על קלוח המים לשתות, כי דברים אלו יש בהן חשש סכנה (רמב"ם). ומנהג פשוט שלא לשתות מים בשעת התקופה, וכן כתבו הקדמונים, ואין לשנות (אבודרהם ומרדכי ס"פ כל שעה רוקח סימן ער"ה ומהרי"ל ומנהגים). עוד כתבו שיש לברוח מן העיר כשדבר בעיר, ויש לצאת מן העיר בתחלת הדבר, ולא בסופו (תשובת מהרי"ל סי' ל"ה /מ"א/). וכל אלו הדברים הם משום סכנה, ושומר נפשו ירחק מהם ואסור לסמוך אנס או לסכן נפשו בכל כיוצא בזה. (ועיין בחושן משפט סימן תכ"ז).

7. שו"ת נודע ביהודה מהדורא תניינא - יורה דעה סימן י

[...] ושורש שאלתו איש אחד אשר זכהו השם בנחלה רחבה ויש לו כפרים ויערות אשר בהיערות תרמוש כל חיתו יער אם מותר לו לילך בעצמו לירות בקנה שריפה לצוד ציד או אם אסור לישראל לעשות דבר זה אי משום צער בעלי חיים אי משום בל תשחית ואי משום שנהגו בו איסור צעב"ח [...] ועד כאן דברתי מצד יוסר ההנהגה שראוי לאדם להרחיק מזה ועכשיו אני אומר אפילו איסורא איכא שהרי כל העוסקים בזה צריכין להכנס ביערות ולהכניס עצמם בסכנות גדולות במקום גדודי חיות רעות ואף גם בזה מי שהוא עני ועושה זו למחייתו [...] ומעתה איך יכניס עצמו איש יהודי למקום גדודי חיות רעות ואף גם בזה מי שהוא עני ועושה זו למחייתו לזה התורה התירה כמו כל סוחרי ימים מעבר לים שכל מה שהוא לצורך מחייתו ופרנסתו אין ברירה והתורה אמרה ואליו הוא נושא את נפשו ואמרו רז"ל מפני מה זה עלה בכבש ונתלה באילן ומסר עצמו למיתה לא על שכרו כו', אבל מי שאין עיקר כוונתו למחייתו ומתאוות לבו הוא הולך אל מקום גדודי חיות ומכניס עצמו בסכנה הרי זה עובר על ונשמרתם מאוד כו'. וז"ל הרמב"ם בפי"ב מהל' רוצח ושמירת נפש הלכה וי"ו וכן אסור לאדם לעבור תחת קיר נטוי כו' וכן כל כיוצא באלו ושאר הסכנות אסור לעבור במקומן:

ומעתה אני אומר שיש בדבר זה איסור וגם סכנה, ועוד בו שלישיה שעכ"פ מזכירין עונותיו שאין זה פחות מקיר נטוי ואולי לזה כיונו חכמי המשנה במסכת ברכות פ"ד משנה ד' ר"י אומר המהלך במקום סכנה מתפלל תפלה קצרה ואומר הושע השם את עמך כו' בכל פרשת העבור כו' ואמרו שם בגמרא דף כ"ט ע"ב מאי פרשת העבור אמר רב חסדא אמר מר עוקבא אפילו בשעה שאתה מתמלא עליהם עברה כו' איכא דאמרי כו' אפילו בשעה שהם עוברים על דברי תורה כו' ע"ש. ולדרכנו יובן דזה המהלך במקום סכנה הוא עובר על דברי תורה דכתיב ונשמרתם מאוד לנפשותיכם וגם מזכירין עונותיו וממילא הקדוש ברוך הוא מתמלא עליו עברה דאילו בשאר איסור שאדם עושה לא בשביל עבירה זו יתמלא הקדוש ברוך הוא עברה עליו אבל זה שגורם להזכיר כל עונותיו הקדוש ברוך הוא מלא עליו עברה. והנה במי שמוכרח לזה מחמת פרנסתו הורו לו חכמינו ז"ל תפלה שיתפלל על עצמו אבל מי שעושה כן בשאט נפש איך תקובל תפלתו, ולכן יש בדבר זה מדה מגונה דהיינו אכזריות וגם איסורא וסכנתא וגם הזכרת עונותיו [...]

• **עמידה במקום סכנה מזכרת עונותיו של אדם ולכן אסור לסמוך על הנס (כי זה עצמו ספק פיקוח נפש)**

8. תלמוד בבלי מסכת ראש השנה דף טז עמוד ב

ואמר רבי יצחק שלשה דברים מזכירין עונותיו של אדם אלו הן קיר נטוי ועיון תפלה ומוסר דין על חבירו

9. תוספות מסכת ראש השנה דף טז עמוד ב

וא"ר יצחק (שם דף נה) שלשה דברים מזכירים עונותיו של אדם עיון תפלה שעל ידי כך מפשפשינ במעשיו לומר בוטח הוא בזכיותיו ונראה מה הם ומשני הא דמעיינ בה הא דלא מעיינ והשתא הו כל הני שלשה דברים מענין אחד קיר נטוי שבוטח בזכותו ועובר מוסר דין על חבירו שבוטח בזכותו שיענש חבירו על ידו

10. בית הבחירה למאירי מסכת ראש השנה דף טז עמוד ב

מי שמתחסד בפני הכל ומתראה לפניו כסומך על הנס וכראוי להשמע לפני בית דין של מעלה הוא גורם לעצמו להיות עונותיו ניכרים והוא שאמרו שלשה דברים מזכירין עונותיו של אדם קיר נטוי

11. תלמוד ירושלמי, מסכת שבת פרק ב הלכה ו

א"ר חייא בר בא כתיב [דברים כג י] כי תצא מחנה על אויביך ונשמרת מכל דבר רע. הא אם אינו יוצא אינו צריך ליה שמירה. אלא מיכן שאין השטן מקטרג אלא בשעת הסכנה. אמר ר' אחאי בר יעקב כתיב [בראשית מב לח] וקרהו אסון בדרך. הא בבית לא. אלא מיכן שאין השטן מקטרג אלא בשעת הסכנה. רבי ביסנא בשם ר' לייא כתיב [ישעי' לג ג] יום צרה ותוכחה ונאצה היום הזה. הא יום אחר לא. אלא מיכן שאין השטן מקטרג אלא בשעת הסכנה. רבי אייבי בר נגרי כתיב [תהילים קט ז] בהשפטו יצא רשע. יצא צדיק אין כתיב כאן אלא בהשפטו יצא רשע. אלא מיכן שאין השטן מקטרג אלא בשעת הסכנה. א"ר בא בר כינא נסר שהוא מתוח מגג לגג אפי' רחב כמה אסור להלך עליו. למה אלא מיכן שאין השטן מקטרג אלא בשעת הסכנה. רב אמר היושב בבית מרועע עושה מלאך המות דניסטיס שלו. דכתיב [שם נה טז] ישי מות עלימו. כמה דתימר [דברים כד י] כי תשה ברעך משאת מאומה.

• חמירא סכנתא מאיסורא

12. תלמוד בבלי מסכת בבא קמא דף צא עמוד ב

תנאי היא דאיכא למ"ד אין אדם רשאי לחבל בעצמו ואיכא מ"ד אדם רשאי לחבל בעצמו מאן תנא דשמעת ליה דאמר אין אדם רשאי לחבל בעצמו אילימא האי תנא הוא דתניא ואך את דמכס לנפשותיכם אדרש ר' אלעזר אומר מיד נפשותיכם אדרש את דמכס ודלמא קטלא שאני

13. תלמוד בבלי מסכת חולין דף י עמוד א

ש"מ חמירא סכנתא מאיסורא ש"מ

14. תלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת תרומות פרק ח הלכה ג [כלומר שאין סומכים על רוב לעניין סכנה]

ואמר ר' בא בשם רבנן דתמן שחטה וחטפו זאבים בני מיעיה כשירה שחזקת בני מעים כושר וחש לומר שמא ניקבו חזקת בני מעים כושר והכא את אמרת הכין חומר הוא בסכנת נפשות

15. פרי מגדים אורח חיים משבצות זהב סימן קעג

והנה לפי מה שכתבתי ביו"ד [סימן] ק"י [משבצות זהב טות טו, ושפתי דעת דיני ספק ספיקא אות כז - כח] ספק ספיקא במקום חזקה לא אסרינן, ומזה דן בפני יהושע בקונטרס אחרון לכתובות [אות כו] בסוגיא דפתח פתוח דספק ספיקא גרע מחזקה, וחמירא סכנתא מאיסורא דתלינן בזאב כו' וגילוי לא אוקמינן אחזקה וכדומה, אלמא לא סמכינן אחזקה בסכנה, הוא הדין ספק ספיקא לא מהני. ולמאן דאמר ספק ספיקא כרובא או עדיף מינה י"ל דמהני ספק ספיקא בסכנה כמו באיסורא. אבל חד ספק וודאי אסור, וצ"ע:

16. דרכי תשובה, יורה דעה קטז, ס [ספק הותר ברוב ובסכנה התורה לא התירה]

עיינן פרי מגדים (אורח חיים, משבצות זהב, סוף סימן קעג) שהוכיח דאף שבכל איסורים אוקמינן אחזקה דתלינו בזאב וכו' אבל בסכנתא לא סמכינן אחזקה אבל בתר רטבא אזלינן גם בסכנתא עיי"ש לדרכו. אמנם יעוינן בסי' שיערי שמחה (שער ג' סי' ב') שכתב בפשיטת דבסכנה לא אזלינן בתר רובא ולא אמרינן בסכנה כל דפריש מרובא פריש ע"ש לדרכו. ועין בשות שם אריה (חלק יו"ד סימן טז) שנשאל בעבודא שנשפך רוטב של דגים על ככל לחם חס ואח"כ נתערבה הככר עם ככרות אחרות אם מותר לאכול כל הפת עם הבשר מאחר שנתבטל והשיב דלא ידע מה זה עניין חביטול ברוב א מי שיאכל ככר זו בבשר יבוא לידי סכנה ומה שכך

שנתערב ברטב דבאיסור אמרה תורה אחרי רבים להטות והאיסור נתהפך להיתר אבל בסכנה לא שייך למימר כן אלא שיש לשאול אם יש היתר ליקח לאיזה ככר מהם לאכלו עם בשר אם אמרינן כל דפריש מרובא פריש ואין כאן סכנה טבל נראה דם על זה אין לסמוך להיתר דרוב ג"כ גדר ספק הוא רק דהתורה התירה והסכנה לא שייך לומר שהתורה התירה דאכתי הוי ספק. [...] ועי בחמודי דניאל בהלי תערובות סימן ל באמצע הדיבור דפשיטא ליה שם דלא אזלינן בתר רובא בסכנתא. וע"ש עוד בחמודי דניאל שכתב דבסכנה לא אמרינן כאן נמצא כאן היה [...].

• **אסור לרחם על מי שמקל בסכנת נפשות**

17. תלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת פאה פרק ח הלכה ח [ונפסק בטור יורה דעה רנה, ועיי בערוה"ש רנה ב שחילק בין מי שיכול להסתדר בדוחק בלי לקחת מהצדקה לבין מי שלא יכול להסתדר]

ר' אחא בשם ר' חנינא כיני מתני' כל מי שהוא צריך ליטול ואינו נוטל הרי זה שופך דמים ואסור להתרחם עליו על נפשיה לא חייס על חורנין לא כ"ש

18. רא"ש מסכת פאה פרק ח משנה ט

מי שיש לו וכי - ירושלמי הדא אמרה חמשים עבדין טבן ממאתן דלא עבדין פי' כמאתים. ועוד גרסינן התם ר' חמא בר חנינא כל מי שצריך ליטול ואינו נוטל הרי זה שופך דמים ואסור לרחם עליו על נפשיה לא חס כ"ש על אחרנין, ומיירי כשאינו יכול להספיק במעשה ידיו ומסגף עצמו בחיים רעים ומתני' במספיק על ידי שדוחק את עצמו במלאכה כבידה ובוטח בה' ואינו רוצה להתפרנס משל אחרים.

19. אורחות חיים דין צדקה אות ה

ירושלמי במסכת פאה כל מי שצריך ליטול ואינו נוטל כאלו שופך דמים ומתחייב בנפשו ואין לו בצערו אלא עונות וחטאות. פי' הר"י מקורבל ז"ל כגון זקן או חולה בעל יסורין או מי שיש לו בנות גדולות ואינו יכול להשיאן ולפרנסן אלא א"כ נוטל.

20. מסכתות קטנות מסכת אבות דרבי נתן נוסחא א פרק כו ד"ה הוא היה

הוא היה אומר האוכל אוכלין שאינם עולים על גופו עובר משום ג' לאוין שביזה את עצמו וביזה את האוכלין ומברך ברכה שאינה כתיקונה:²

• **הסמכות להחליט בדיני פיקוח נפש, וספקות בדיני פיקוח נפש**

21. תלמוד בבלי מסכת יומא דף פג עמוד א

חולה מאכילין אותו על פי בקיאיין אמר רבי ינאי חולה אומר צריך ורופא אומר אינו צריך שומעין לחולה מאי טעמא לב יודע מרת נפשו פשיטא מהו דתימא רופא קים ליה טפי קא משמע לן רופא אומר צריך וחולה אומר אינו צריך שומעין לרופא מאי טעמא תונבא הוא דנקיט ליה תנן חולה מאכילין אותו על פי בקיאיין על פי בקיאיין אין על פי עצמו לא על פי בקיאיין אין על פי בקי אחד לא הכא במאי עסקינן דאמר לא צריכא וליספו ליה על פי בקי לא צריכא דאיכא אחרינא בהדיה דאמר לא צריך מאכילין אותו על פי בקיאיין פשיטא ספק נפשות הוא וספק נפשות להקל לא צריכא דאיכא תרי אחריני בהדיה דאמרי לא צריך ואף על גב דאמר רב ספרא תרי כמאה ומאה כתרי הני מילי לענין עדות אבל לענין אומדנא בתר דעות אזלינן והני מילי לענין אומדנא דממונא אבל הכא ספק נפשות הוא והא מדקתני סיפא ואם אין שם בקיאיין מאכילין אותו על פי עצמו מכלל דרישא דאמר צריך חסורי מיחסרא והכי קתני במה דברים אמורים דאמר לא צריך אני אבל

² הביאו בביאור הגר"א קטז, יט ומשמע שמצד הסכנה אסור

אמר צריך אני אין שם בקיאיין תרי אלא חד דאמר לא צריך מאכילין אותו על פי עצמו מר בר רב אשי אמר כל היכא דאמר צריך אני אפילו איכא מאה דאמרי לא צריך לדידיה שמעינן שנאמר לב יודע מרת נפשו תנן אם אין שם בקיאיין מאכילין אותו על פי עצמו טעמא דליכא בקיאיין הא איכא בקיאיין לא הכי קאמר במה דברים אמורים דאמר לא צריך אני אבל אמר צריך אני אין שם בקיאיין כלל מאכילין אותו על פי עצמו שנאמר לב יודע מרת נפשו

22. שולחן ערוך אורח חיים הלכות יום הכפורים סימן תריח

סעיף א: חולה שצריך לאכול, אם יש שם רופא בקי אפילו הוא עובד כוכבים שאומר: אם לא יאכילו אותו אפשר שיכבד עליו החולי ויסתכן, מאכילין אותו על פיו, ואין צריך לומר שמא ימות. אפילו אם החולה אומר: אינו צריך, שומעים לרופא; ואם החולה אומר: צריך אני, אפילו מאה רופאים אומרים: אינו צריך, שומעים לחולה.

סעיף ב: רופא אחד אומר: צריך, ורופא אחד אומר: אינו צריך, מאכילין אותו. הגה: והוא הדין לשנים נגד שנים, ואפילו קצתן יותר בקיאיין מקצתן כנ"ל.

סעיף ג: ואם החולה ורופא אחד עמו אומרים שאינו צריך, ורופא (אחר) אומר: צריך; או שהחולה אינו אומר כלום ורופא אחד אומר: צריך, ושנים אומרים: אינו צריך, אין מאכילין אותו.

סעיף ד: אם שנים אומרים: צריך, אפילו מאה אומרים: אינו צריך, ואפילו החולה אומר עמהם שאינו צריך, מאכילין אותו מאחר ששנים אומרים: צריך. הגה: וה"ה אם החולה ורופא אחד עמו אומרים: צריך, אף על פי שמאה רופאים אומרים: אינו צריך, מאכילין אותו (טור), ולא חיישינן דהחולה אומר: צריך משום דמאמין לרופא זה שאומר: צריך (ב"י בשם מהרי"א).

23. שו"ת חת"ס (יו"ד סימן קנג) וז"ל:

גם מה שאומר הרופא אינו יהודי שיש לה מכה אין לסמוך מתרי טעמי חדא ע"כ לא פליגי ס' התרומה והריצב"א שבתשו' מ"י אלא ברופא יהודי אבל ברופא עכו"ם כתב הריצב"א להדי' דאין לסמוך אשר פיהם וכו' וצ"ל דלענין חילול שבת ויה"כ סמכי' משום דעכ"פ דבריו עושים לנו ספיקא וה"ל ספק פקוח נפש ודוחה שבת ויה"כ.

24. ביאור הלכה סימן תריח סעיף א ד"ה * חולה שצריך

ובענין מה שכתב השו"ע אפילו הוא עכו"ם כתב בספר תפארת ישראל דהאידינא יש להתיישב בדבר דבעיני ראיתי דשבקי להמנותייהו דלכל חולי קל אומרים תמיד שכשיתענה יסתכן. וכיוצא בדבריו כתב בשו"ת רמ"ץ חא"ח סימן ט"ל אות יו"ד וכן בשו"ת רוח חיים סימן תקנ"א אות ד' גם לענין רופאי ישראל שהרבה מהם חשודים לעבור על ד"ת ולחלל שבת וגם הם אינם מתענים מצד אפקירותא צ"ע רב אם יש לסמוך עליהם עיי"ש ובאמת הדבר תלוי לפי ראות עיני המורה את הענין וכמו שכתב בספר מטה אפרים סימן תרי"ח אות ב' וז"ל והדבר תלוי בראות עיני המורה ובבקיאותם בעיונם בענין הזה עיי"ש. ולענין אם ח"ו יש מגפה (היינו מה שקורין חאלעריע) ר"ל בעיר עיין מה שכתבנו בסימן תקע"ו בבה"ל בשם פתחי עולם לענין הד' צומות. ולענין יוה"כ עיין בח"ס ח"ו סי' ט"ו ונדפס כעת בשו"ע לעמבערג בהגהותיו אמנם בספר ראשית בכורים בדף ל"ג חולק עליו עיי"ש ועיין בספר שדי חמד במערכת יו"כ סימן ג' מש"כ בזה:

• **שמותר לעבור עברות בשביל הצלת נפשות (וגם שאם מותר לעבור עברות להציל אחרים מותר גם לעבור עברות שלא לסכן אחרים)**

25. רמב"ם הלכות שבת פרק ב, א-ג

הלכה א: דחוויה היא שבת אצל סכנת נפשות כשאר כל המצות, לפיכך חולה שיש בו סכנה עושין לו כל צרכיו בשבת על פי רופא אומן של אותו מקום, ספק שהוא צריך לחלל עליו את השבת ספק שאינו צריך, וכן אם אמר רופא לחלל עליו את השבת ורופא אחר אומר אינו צריך מחללין עליו את השבת שספק נפשות דוחה את השבת.

הלכה ב: אמדוהו ביום השבת שהוא צריך לכך וכך שמונה ימים אין אומרים נמתין עד הערב כדי שלא לחלל עליו שתי שבתות אלא מתחילין מהיום שהוא שבת ומחללין עליו אפילו מאה שבתות כל זמן שהוא צריך ויש בו סכנה או ספק סכנה מחללין, ומדליקין לו את הנר ומכבין מלפניו את הנר ושוחטין לו ואופין ומבשלין ומחמין לו חמין בין להשקותו בין לרחיצת גופו, כללו של דבר שבת לגבי חולה שיש בו סכנה הרי הוא כחול לכל הדברים שהוא צריך להן.

הלכה ג: כשעושים דברים האלו אין עושין אותן לא ע"י גוים ולא ע"י קטנים ולא ע"י עבדים ולא ע"י נשים כדי שלא תהא שבת קלה בעיניהם, אלא על ידי גדולי ישראל וחכמיהם, ואסור להתמהמה בחילול שבת לחולה שיש בו סכנה שנאמר +ויקרא י"ח+ אשר יעשה אותם האדם וחי בהם ולא שימות בהם, הא למדת שאין משפטי התורה נקמה בעולם אלא רחמים וחסד ושלוש בעולם, ואלו המינים שאומרים שזה חילול שבת ואסור עליהן הכתוב אומר +יחזקאל כ"ו+ וגם אני נתתי להם חוקים לא טובים ומשפטים לא יחיו בהם.

26. משנה ברורה סימן תריח ס"ק ה

כתבו הפוסקים אם החולה רוצה להחמיר אחר שצריך לכך עליו נאמר אך את דמכם לנפשותיכם אדרוש.

27. קובץ הערות סימן מח סעיף ד

שהרי מקרא צווח ואומר ואך את דמכם לנפשותיכם אדרוש מיד נפשותיכם אדרוש את דמכם וכו', ולא שמענו מדת חסידות לחולה של סכנה שלא יחללו עליו את השבת, אלא המזרז משובח והמונע עצמו מתחייב בנפש,

• פיקוח נפש דרבים

28. תלמוד בבלי מסכת שבת דף מב עמוד א

והאמר שמואל מכבין גחלת של מתכת ברשות הרבים בשביל שלא יזקו בה רבים אבל לא גחלת של עץ ואי סלקא דעתך סבר לה כרבי שמעון אפילו של עץ נמי בדבר שאין מתכוין סבר לה כרבי שמעון במלאכה שאינה צריכה לגופה סבר לה כרבי יהודה אמר רבינא הלכך קוץ ברשות הרבים מוליכו פחות פחות מארבע אמות ובכרמלית אפילו טובא

29. חידושי הרמב"ן מסכת שבת דף מב עמוד א

מכבין גחלת של מתכת. פרש"י ז"ל דלא שייך כיבוי בהכי מדאורייתא ומדרבנן הוא דאסור והיכי דאיכא נזקא דרבים לא גזרו על השבות, ... אבל בהלכות גדולות מצאתי גבי גחלת של עץ לית בה היזק רבים, מאי טעמא כמה דלא כביא אית בה סומקא וקא חזו לה ולא אתי לאיתזוק בה אבל גחלת של מתכת אף על גב דאזיל סומקא קליא ולא חזו לה ואתו לאיתזוקי בה, ור' יהודה לית ליה היזק דרבים ושמואל במידי דאית ביה היזק רבים פליג עליה...ותימה הוא איך אנו מתירים מלאכה גמורה משום היזק שלא במקום סכנת נפשות, ושמא כל היזק של רבים כסכנת נפשות חשיב ליה שמואל, אבל אינו נכון שא"כ מנא ליה דר' יהודה גופיה לא מודה בהא, וי"ל לדבריהם עקרב שלא תשוך (לקמן קכ"א א) היזק דרבים הוא

30. שו"ת הר"ן סימן פ (שו"ת ריב"ש סימן ש"ץ)

אבל מה שהסכים בו הרא"ה דבור גמור של חול הוא שמכריזין ואומרין שכל מי שיש לו זכות וכו' שיבא ויודיע ואין ספק שהענין זר, אבל מכיון שנעשה בעצת הרא"ה ז"ל ראוי ללמד עליו זכות מן הצד שאכתוב, והוא

שכבר התירו רז"ל דבור של חול בשביל צרכי רבים, ואלו צרכי רבים הם שכל דבר המזדמן תדיר אף על פי שבכל פעם ופעם הוא דבר פרטי נראה דצרכי רבים ניהו, מדתנן בריש מועד קטן [ב א] ועושיין כל צרכי הרבים, ואמרו עליה בירושלמי אלו הן צרכי הרבים דיני ממונות ודיני נפשות ודיני מכות וכו', והטעם מפני צורך הרבים הוא להעמיד המשפט (ונהוג) [ולנהוג] בדברים הללו, וכן מה ששינינו [שם/מועד קטן/ יח ב] ואלו כותבין במועד גטין ושוברין דייתיקי ומתנות וכו', כתב הר"ם במז"ל שהטעם מפני שכל אלו צרכי רבים הם, הרי נראה שהדברים המזדמנין תדיר ויש בהן תקון המדינה אף על פי שבכל פעם ופעם הם פרטיים צרכי רבים מקרו, ואף על פי ששינינו אין דנין אף על פי שהוא צרכי רבים כמו שמפורש בירושל' התם הוא משום גזרה שמה יכתוב ואין בדבר אסור דבור בלבד, אבל כל שאין אסורו אלא משום דיבור של חול בכיוצא בענין זה שהוא הווה תמיד ויש בו תקון המדינה יש לדון בו שהוא מותר (מצרכי) [מפני צרכי] רבים,

• פיקוח נפש עתידי

31. בית יוסף אורח חיים סימן שכח

כתב רבינו ירוחם בחלק ט' (ני"ב ע"ב) וזה לשונו יש מי שכתב שכל דבר שאין בו סכנה עתה אף על פי שיוכל לבוא לידי סכנה אין מחללין אלא שבות דרבנן אבל לא איסור דאורייתא:

32. שו"ת נודע ביהודה מהדורא תניינא - יורה דעה סימן רי

[...] ע"ד קונטרסו אשר שלח אלי אשר העריך מערכה בנדון השאלה שבאה עליו מק"ק לונדון במעשה שאירע שם באחד שחלה בחולי האבן בכיסו והרופאים חתכו כדרכם בעסק רפואה במכה כזו ולא עלתה לו תרופה ומת ונשאלו שם חכמי העיר אם מותר לחתוך בגוף המת במקום הזה כדי לראות במופת שורש המכה הזאת כדי להתלמד מזה בהנהגת הרופאים מכאן ולהבא אם יקרה מקרה כזה שידעו איך יתנהגו בענין החיתוך הצריך לרפואה ושלא להרבות בחיתוך כדי למעט בסכנת החיתוך אם יש בזה איסור משום דאית ביה ניוול ובזיון להמת הזה או אם מותר משום דאתי מינייה הצלת נפשות להבא להיות מיזהר זהיר במלאכה זו על תכליתה. [...]

עוד הביא כבוד מעלתו ראיה מסוגיא דחולין דף י"א ע"ב וכ"ת משום איבוד נשמה דהאי נינווליה כו' הרי דלחציל הרוצח היה מותר לנוול ההרוג וכ"ת דשם ודאי הצלה הוא וכאן ספק הוא שירפאו הרופאים פעם אחרת ע"י כך, שם ג"כ ספק הוא שמא ימצא טריפה ועוד דגם ספק פיקוח נפש דוחה כל איסורין שבתורה חוץ מתלת. והאריך מעלתו בדבר זה. והנה בזה אמינא דלכאורה דברי הגמרא תמוהים דאיך קאמר משום איבוד נשמה דהאי נינווליה דאדרבה ע"י הניוול אנו רוצים להמית הרוצח ואם לא ננוולנו ינצל הרוצח דאמרינן טריפה הרג. ואמנם פירוש הדברים הם כך דאם אתה אומר שלא התירה התורה לנוולו א"כ על כרחך צותה להמיתו בלי בדיקה ולא לחוש כלל לשמא טריפה הרג יותר נכון לומר שהתורה צותה והצילו העדה לחוש שמא טריפה הרג ולא להרגו בלי בדיקה ולניוול שאם התירה לנוולו אין לנו לחוש לניוולו, הא חדא. ועוד דאי אמרינן שלעולם לא יהרג הרוצח בלי בדיקת הנהרג א"כ ניוול זה הוא לכבודו של הנרצח וכל מה שהוא לכבודו אין בו משום ניוול. את כל אלה כתבתי לפי דבריכם שאתם קורים זה פיקוח והצלת נפש. אבל אני תמה הלא אם זה יקרא אפילו ספק הצלת נפשות א"כ למה לכם כל הפלפול והלא זה הוא דין ערוך ומפורש שאפילו ספק דוחה שבת החמורה ומשנה מפורשת ביומא דף פ"ג וכל ספק נפשות דוחה שבת ושם דף פ"ד ע"ב ולא ספק שבת זו אלא אפילו ספק שבת אחרת ע"ש. ואמנם כ"ז ביש ספק סכנת נפשות לפנינו כגון חולה או נפילת גל, וכן במס' חולין שם גבי רוצח הפיקוח נפש לפנינו וכן אפילו לענין ממון שם במס' ב"ב ההיזק לפנינו אבל בנדון דידן אין כאן שום חולה הצריך לזה רק שרוצים ללמוד חכמה זו אולי יזדמן חולה שיהיה צריך לזה ודאי דלא דחינן משום חששא קלה זו שום איסור תורה או אפילו איסור דרבנן שאם אתה קורא לחששא זו ספק נפשות א"כ יהיה כל מלאכת הרפואות שחיקת ובישול סמנים והכנת כלי איזמל להקזה מותר בשבת שמא יזדמן היום או בלילה חולה שיהיה צורך לזה ולחלק בין חששא לזמן קרוב

לחששא לזמן רחוק קשה לחלק. וחלילה להתיר דבר זה ואפילו רופאי האומות אינן עושים נסיון בחכמת הניתוח ע"י שום מת כי אם בהרוגים ע"פ משפט או במי שהסכים בעצמו בחייו לכך ואם אנו ח"ו מקילים בדבר זה א"כ ינתחו כל המתים כדי ללמוד סידור אברים הפנימים ומהותן כדי שידעו לעשות רפואות להחיים. ולכן האריכות בזה הוא ללא צורך ואין בזה שום צד להתיר. ולדעתי שגגה יצאה מלפני כבוד מעלתו שמהיר להשיב להקל. ואני הנלע"ד כתבתי. דברי הד"ש.

33. שו"ת חתם סופר חלק ב (יורה דעה) סימן שלו

תכל שנה וקלקלותיה תחל שנה ותקנותיה לידידי התו' המופלא כ"ה הרש נ"י דוקס.

נתעורר מעלתו עמ"ש בנב"י תנינא חי"ד סי' ר"י עיינתי שם הנה לכאורה הו"מ לאסור בפשיטות מטעם מת ישראל אסור בהנאה מן התורה והוא איסור דאורייתא ממש [...] אלא שלפי הס"ד של השואל ההוא בנב"י הוה זה פקוח נפש שילמדו הרופאים ללמוד ממנו שורש המכה ההיא כדי שידעו להזהר ולהמציא תרופה בכיוצא בו ואם כן אפילו יהיה שאסור בהנאה מ"מ הא מתרפאים בא"י הנאה ע"כ האריך הגאון זצ"ל שאין זה בכלל הצלת נפשות כיון שאין חולה לפנינו הצריך לזה ושוב ממילא גם בלי טעם דאיסור הנאה אסור לך ולא לזה ולפ"ז אי היה לפנינו חולה שיש לו מכה כיוצא בה ורוצים לנתח המת הלז לרפואתו של זה קרוב לודאי דמותר אמנם נידון שלפנינו מי שרוצה למכור עצמו בחיותו לרופאים שינתחוהו אחר מותו ללמוד ממנו הלכות הרופאים הנה זה איננו נכנס בגדר פקוח נפש כלל וכלל אם כן כל לימודי הרופאים ידחה שבת ויעיין בשאילת יעב"ץ ח"א תשובה נפלאה וכיון שאין כאן פ"נ איכא משום א"י הנאה וגם משום ניוול אם על ניוול של עצמו לא חס כל שלא חס על כבוד קונו ראוי לו שלא בא לעולם יעיין ברמב"ן פסוק כי קללת אלקים תלוי יראה שאיננו כהבנת החצונים.

34. שו"ת בנין ציון סימן קלו

אבל לפי ר"ת דכל הפלוגתא היא רק אלאחר תשמיש דלפני תשמיש גם לר"מ אסור וא"כ קאמרי רבנן דאפילו לאחר תשמיש ל"צ ליתן ובזה קשה ביותר איך תכנוס לספק פקוח נפש והנלענ"ד דטעמא דרבנן דאע"ג דכלל בידינו דאין לך דבר עומד בפני פקוח נפש ואין הולכין בפ"נ אחר הרוב זה דוקא ביש ודאי סכנת נפש לפנינו כגון בנפל עליו הגל דאז חוששין אפילו למיעוטא דמיעוטא אבל בשעתה אין כאן פקוח נפש רק שיש לחוש לסכנה הבאה בזה אזלינן בתר רובא כמו לענין איסורא דאל"כ איך מותר לירד לים ולצאת למדבר שהם מהדברים שצריכין להודות על שנצולו ואיך מותר לכתחלה לכנוס לסכנה ולעבור על ונשמרתם מאוד לנפשותיכם אע"כ כיון דבאותה שעה שהולך עדיין ליכא סכנה הולכין אחר הרוב ועוד רא"י לזה ממה דאמרינן ברכות (דף ל"ג) אפילו נחש כרוך על עקבו לא יפסיק אמר רב ששת ל"ש אלא נחש אבל עקרב פוסק ופי' הרמב"ם בפי' המשניות וכ"כ הברטנורא כיון דנחש אינו נושך ברוב הפעמים אבל עקרב שמנהגו לנשוך תמיד פוסק והלא יקשה מה בכך דהנחש אינו נושך ברוב הפעמים הרי אין הולכין בפ"נ אחר הרוב אע"כ דה"ט כיון דכן אין כאן סכנת נפשות

35. חזון איש, אהלות כ"ב, לב

כתבו הנודע ביהודה והחתם סופר, דאם יש חולה קמן מותר לנוולו משום פיקוח נפש, אבל אין חולה קמן אסור. ואין החילוק בין איתא קמן לליתא קמן, אלא אם מצוי הדבר, דבזמן שמתריעין עלה [אף שאין בשעה זו חולה קמן] משום חולי מהלכת, הווי ליה כאויבים שצרו בעיר הסמוך לספר... כמו שאין עושין כלי זיין בשבת בשעת שלום, דאם כן ביטלת כל המצוות. אלא לא מקרי ספק פיקוח נפש בדברים עתידיים שבהווה אין להם כל זכר. ובאמת שאין אנו בקיאים בעתידות, ופעמים שמה שחשבונם להצלה מתהפך לרועץ, והלכך אין דנים בשביל עתידות רחוקות

36. שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן פ

אבל עיקר מה שיש לדון הוא לענין החזרה לביתו ממקום החולה כשהוא במקום רחוק וא"א לילך רגלי ואף אם אינו רחוק כל כך אבל הוא בלילה שיש לחוש לילך רגלי מצד הרוצחים שמצוין עתה ולהשאר שם כל השבת ואף רק זמן גדול כעד היום ואף באם כשיצטרך לשהות בזה זמן גדול יש לחוש שבני ביתו לא יניחוהו בפעם אחר וגם שהוא עצמו יתרשל, אם יש להתיר לבא בחזרה בנסיעה ברכב. וזה פשוט שבמקום ריבוי האוכלוסין שמצוי שאפשר ליארע לעוד אינשי שיש צורך גם למיכל כי לא הכינו עוד מיכל שיש צורך גדול להביא המיכל בחזרה ברכב אבל הנידון הוא כשיש עוד מיכל בהמקום שנמצאים חברי אגודת הצלה זו וגם יש עוד חברים מאגודת הצלה זו שהוא רק לענין איש זה אם רשאי לחזור בנסיעה ברכב בכלל וגם אם ליכא נכרי שאפשר לסמוך עליו מצד חשש ההתרשלות....

וגם אפשר שלצאת חוץ מד' אמות אף כשיצטרכו להיות שם כל יום השבת איכא זמנים קטנים שלא יצטרכו לעבוד במעשה הצלתם וכשיהיו אסורין לצאת מד' אמותם הוא הוספת צער על עבודתם שבאו, לזה איכא אולי גם חשש קטן דהתרשלות לא אסרו מתחלה עליהו יציאה מד' אמות אלא נתנו להם אלפים כאנשי העיר ואם הוא בדרך שיהיה להם אלפים לכל רוח במקום שנמצאין. ואם הוא הצלה כזו שידוע היה שהוא רק לזמן קצר כגון רופא שבא לראות את החולה ולעשות סמי רפואה שידוע שכל צורך ביאתו להפי"נ הוא זמן קצר, וכן לפייס איזה ממונה מהשלטון שכעס על איזה ישראל ורוצה לדונו בהריגה שדרך הפיוס הוא במתנה חשובה שיביא לו או ע"י מכירו שיועילו בקשותיו שהוא רק לזמן קצר, וכדומה הרבה אופני הצלות שידוע שהוא רק זמן קצר אם נאסור לחזור למקומו יש לחוש להתרשלות שבזה התירו סופן משום תחלתן. וצריך לומר דהוא משום דסתמא תנן במתני' דכל היוצאין להציל דמשמע דאיכא דבר שכולן שוין מטעם לא פלוג ולא יהיה דבר זה תלוי באומדנא דאינשי,

37. תשובת הגרש"ז אוירבאך כפי שהביאה הרב משה מרדכי פרבשטיין, אסיא נג-נד, תשנ"ד, עמ' 100

"השואל היה בחור ששירת בצבא בחיל המודיעין, שם הצליחו לעלות על רשת תקשורת של מדינה עוינת, ולפענח את הצופן שלה. תפקידו של החייל היה לעסוק בפענוח הצופן באמצעות מחשב. הפענוח היה, כמובן, כרוך בחילול שבת. טענתו למפקדיו הייתה, שבשבת ברצונו לפענח רק חלק מהשדרים, אלו שלדעתו קיימת לגביהם סבירות גבוהה שהם נוגעים לישראל..."

ניגשנו יחד להגרש"ז לשאול לחוות דעתו, והוא פסק כי החייל חייב לפענח את כל השדרים... למרות שאין כל הבדל בהלכה בין פיקוח נפש של יחיד ושל רבים, ואף על ספק פיקוח נפש של יחיד מחללין שבת, בכל זאת יש הבדל גדול ביניהם ברמת הסיכון הנחשבת לפיקוח נפש... למשל, 8 אנשים אינם נרתעים מנסיעות בין עירוניות, על אף שיש בהן אחוז סיכון מסוים, נניח של אחד ל-10,000. אבל אין כל ספק שראש מדינה אשר ייטול סיכון של אחד ל-10,000 על מדינתו - ייחשב כבלתי אחראי למעשיו, דעל ציבור דרגת סיכון כזו נחשבת לסכנה. ולפיכך פסק הגרש"ז שעל החייל לפענח את כל השדרים, כיוון שהנידון בהם הוא בטחון המדינה, אף על פי שאותו אחוז של סיכון לגבי אדם פרטי לא היה נחשב לפיקוח נפש"

38. תשובת הגרש"ז אוירבאך כפי שהביאה הרב מרדכי הלפרין המעיין תמוז תשנ"ו

חשש רחוק בפיקוח נפש של רבים

בשנת תשנ"ב התעוררה שאלה לגבי ניתוח שלאחר המוות. מצבו של תינוק ירושלמי החל להידרדר זמן קצר אחרי שקבל חיסון נגד דלקת כבד נגיפית, והוא נפטר תוך שעות ספורות מקבלת החיסון. משרד הבריאות ביקש לבצע נתיחה שלאחר המוות כדי לברר את סיבת המוות הפתאומי, וכדי לדעת אם יש קשר בין מתן החיסון למוות התינוק. כשנשאלתי לחוות דעתי עניתי שיתכן ויש כאן הצדקה הלכתית לביצוע הנתיחה, שכן אם יתברר שיש קשר בין החיסון לבין מות התינוק עשויות להיות לכך השלכות מיידיות על מניעת סכנה מתינוקות נוספים, ועל מדיניות החיסון של משרד הבריאות. אמנם הסיכוי שאכן החיסון גרם למוות הינו

קטן מאד, כי מיליוני ילדים כבר קיבלו חיסון דומה בחו"ל, וגם בארץ קיבלו את החיסון אלפי תינוקות ללא תופעות לוואי משמעותיות. אע"פ כן, מדובר בחשש פיקוח נפש של רבים.

בכל פיקוח נפש אין הולכים אחר הרוב, ולגבי פיקוח נפש של רבים חוששים גם למצבים נדירים יותר תמיד קיימת האפשרות כי פס יצור מסוים נפגע בזיהום או בליקוי אחר שגרם, אולי, למות התינוק. סוכם לשאול את הגריי"ש אלישיב שליט"א. במהלך הצגת הדברים, החל הרב אלישיב להדגיש את האפשרויות הרחוקות והסיכויים הקטנים של התועלת בניתוח. בקשתי את רשותו של הגריי"ש אלישיב וחזרתי לפניו על דברי הגרשז"א בעניין הבחור הנעדר כפי שתואר לעיל בפרקים א-ב. הגריי"ש אלישיב חייד ופסק... לגשת ולשאול את הגרשז"א אויערבאך. קיימנו את דבריו ופנינו לביתו של הגרשז"א אויערבאך. לאחר שמיעת כל הנתונים שהיו בידינו פסק הגרשז"א באופן חד משמעי שצריך לנתח את גופת התינוק משום החששות הקיימים, למרות שהיה ברור לו היטב, כפי שהוא בעצמו גם הדגיש, שמדובר בחשש רחוק. הוא חזר אז בפנינו כמה פעמים על החובה להיזהר בחשש פיקוח נפש כדי שלא יוכל לבוא בשום עניין לידי מיתת ישראל.

39. שו"ת מנחת שלמה חלק א סימן ח

גם נראה דלכאורה לא מצינן בש"ס שהתירו חכמים מלאכה דאורייתא מפני חשש שאם לא נקל עליהם ולהתיר יתרשלו מהצלת נפשות, ורק איפכא הוא דמצינן דאין עושין מלאכות של הצלת נפשות ע"י קטנים ונכרים משום זימנין דליתנייהו ואתי ג"כ לאהדורי בתרייהו מפני הפחד מחילול שבת ויבוא מתוך כך לידי סכנה, וגם נלענ"ד דמשום הך טעמא התירו חכמים ליולדת איסורי תורה של שבת ויוהכ"פ בגי' ימים הראשונים מפני שחששו שיהיו כאלה שבגלל הפחד מאיסור תורה יחמירו על עצמן לחשוש דשמא אינן צריכות לכך וירצו להמנע מחילול שבת או מלאכול ביוהכ"פ ולכן התירו לכל היולדות אפי' אם הרופא אומר שאינה צריכה ואף גם היא לא אמרה צריכה אני, אבל כמדומה שלא נזכר בש"ס החשש שיעבור אדם על לא תעמוד על דם רעך ויתרשל מהצלת נפשות, והא דמצינו בקדוש החודש דחששו לכך היינו שמפני הצער יבואו גם לחשוב דמסתמא יש גם עדים אחרים שיעידו ואתי לאימנועי אבל לא מצינן דחיישינן לרשלנות גם ביודע שצריכים לעדותו, גם נראה דאם נחשוש לרשלנות היינו צריכים להתיר לרופא גם להדליק נר בשבת כדי למצוא את בגדיו המיוחדים לו בגלל החשש שמא יתרשל בפעם אחרת מלבוא מפני שיתבייש לצאת בלי בגדיו המגוהצים, וכמו כן צריכים גם להתיר לרופא הנקרא לחולה ביוהכ"פ לאכול וגם לנסוע גם כשאין שום צורך לכך כיון שבגלל הצום ודאי קשה לו קצת ואם לא נתיר יחפש אח"כ אמתלא מליכך לחולה, ומסתבר שההיתר צריך להיות באופן כללי לכלם כי אם רק למי שידרוש הרי יראה בעיני הבריות כקל דעת ומשום כסופא יבוא להתרשל בפעם אחרת, וכמו שהתירו באופן כללי אלפים אמה לכל רוח ללא שום סייג כך גם זה וכמו שכתבנו קודם מהמהרי"ל דיסקין בקו"א או ה' סוף סעיף ל"ד דמשום כיסופא דעניינים התירו איסור תורה גם לעשירים משום דחשיב כפקו"נ עיין שם. עכ"פ נראה דמלבד מה שמבואר בש"ס מפורש גם בשו"ע סי' ת"ז דהא דחוזרים בשבת למקומם גם אם רחוק יותר מאלפים אמה הוא רק כשמפחדים לשבות במקום שהצילו ולא בבא להצילם מן הנהר או מן המפולת וה"ה נמי ברופא דאין לו שום פחד להשאר כל השבת במקום שהציל.

• חובת ההבדלה בשעת סכנת המגפה

40. במדבר פרק טז, כא

הבדלו מתוך העדה הרעה הזאת ואכלה אותם כרגע

41. רבינו בחיי במדבר פרק טז³

³ הובא ברעק"א יור"ד קטו ומוכח שזה חלק מדין הזהירות מהסכנה

ומה שהוצרך לומר "הבדלו" והקב"ה יש בידו להמית ולהחיות ולא היה צריך הבדל אצלו, שהרי יכול הוא להמית את הרבים ולהציל את היחיד בתוכם, וכמו שאמרו רז"ל: שנים ושלושה היו מתכסים בטלית אחד השנים מתים והאמצעי נצול, וכענין שכתוב: (תהלים צא, ז) "יפול מצדך אלף ורבבה מימנך אליך לא יגש". וא"כ מה צורך לומר "הבדלו". אלא כדי שלא ידבק בהם האויר הרע שבמכת הדבר, כענין האמור באשתו של לוט: (בראשית יט, כו) "ותבט אשתו מאחריו ותהי נציב מלח". או מטעם שאמרו רז"ל: (ב"ק ס א) כשמדת הדין מתוחה אינו מבחין בין צדיק לרשע. או אפשר לומר שאמר כן לכבוד הצדיקים, שהקב"ה לא ישלח ידו בהם בעוד שהצדיקים בנייהם.